

Верховний
Суд

Судовий захист бізнесу у справах проти держави-агресора

Віталій Уркевич
секретар Великої Палати Верховного Суду,
доктор юридичних наук, професор

«Бізнес-реалії 2024 в Україні. Перспективи та сподівання»
місто Київ, 11 жовтня 2024 року

ПРАВОВІ ВИСНОВКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (I)

- ✓ юрисдикція спорів про визнання протиправними та скасування наказів, визнання недійсним актів про примусове відчуження майна
- ✓ порядок примусового відчуження/вилучення майна в умовах воєнного стану
- ✓ зміна та розірвання договорів під час воєнного стану через зміну істотних обставин
- ✓ неможливість обмеження права особи на професійну правничу допомогу через місцезнаходження особи на тимчасово окупованих територіях
- ✓ стратегічне значення Укрзалізниці для економіки та безпеки держави, покладення на неї обов'язку із забезпечення діяльності ЗСУ як підстава для зменшення розміру неустойки

ПРАВОВІ ВИСНОВКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (II)

- ✓ звільнення позичальника від сплати неустойки (штрафу, пені) за прострочення за договором про надання кредиту (позики) банком у період дії в Україні воєнного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування
- ✓ недостатність посилання на збройну агресію РФ та введення воєнного стану без обґрунтування впливу наведених обставин на неможливість виконання зобов'язання
- ✓ автоматичне поновлення на 1 рік договорів оренди землі у період з 24 лютого до 19 листопада 2022 року
- ✓ зупинення нарахування та стягнення штрафних санкцій за договорами між учасниками ринку електричної енергії на період воєнного стану та протягом 30 днів після його припинення або скасування
- ✓ неможливості виключення громадянина РФ з числа учасників господарського товариства під час дії мораторію, встановленого постановою КМУ

СУДОВИЙ ІМУНІТЕТ ДЕРЖАВИ
ТА ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Закон України «Про міжнародне приватне право» **встановлює судовий імунітет іноземної держави** за відсутності згоди компетентних органів відповідної держави на залучення її до участі у справі у національному суді іншої держави.

Європейська конвенція про імунітет держав 1972 року (стаття 11), Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності 2004 року (стаття 12) передбачають, що **Договірна держава не може посилатися на імунітет від юрисдикції** при розгляді справи в суді іншої Договірної держави, який зазвичай має компетенцію розглядати справи, які стосуються грошової компенсації (відшкодування) у разі смерті чи заподіяння тілесного ушкодження особі чи заподіяння шкоди майну або його втрати в результаті дій чи бездіяльності держави, якщо така дія чи бездіяльність мали місце повністю або частково на території держави суду.

Постанова КЦС ВС від 14.04.2022 у справі № 308/9708/19

Після початку війни в Україні з 2014 року суд України, розглядаючи справу, де відповідачем визначено рф, **має право ігнорувати імунітет цієї країни** та розглядати справи про відшкодування шкоди, завданої фізичній особі в результаті збройної агресії рф, за позовом, поданим саме до цієї іноземної країни.

Верховний Суд виходить із того, що названа **країна-агресор діяла не у межах свого суверенного права** на самооборону, навпаки віроломно порушила усі суверенні права України, діючи на її території, а тому безумовно надалі не користується у такій категорії справ своїм судовим імунітетом.

Постанова КЦС ВС від 14.04.2022 у справі № 308/9708/19

Підтримання юрисдикційного імунітету рф **позбавить позивача ефективного доступу до суду** для захисту своїх прав, що є несумісним з положеннями п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Загальновідомо, що **рф відкидає визнання будь-якої відповідальності** за свою протиправну військову діяльність в Україні, включаючи не тільки повномасштабну збройну агресію, але і будь-яку участь своїх збройних сил у військових діях в Донецькій та Луганській областях з 2014 року.

Не існує жодної розумної підстави припустити, що порушене право позивача, за захистом якого він звернувся до українського суду, могло би бути захищене **шляхом подання позову до суду, в якому би рф не користувалася судовим імунітетом**, тобто до суду рф.

Таким чином, **звернення позивача до українського суду** є єдиним розумно доступним засобом захисту права, позбавлення якого означало би позбавлення такого права взагалі, тобто заперечувало б саму сутність такого права.

Постанова КЦС ВС від 18.05.2022 у справі № 428/11673/19

Питання судового імунітету рф викладено також в інших постановах ВС:

- *Постанова КЦС ВС від 18.05.2022 у справі № 760/17232/20-ц*
- *Постанова КЦС ВС від 08.06.2022 у справі № 490/9551/19*
- *Постанова КЦС ВС від 22.06.2022 у справі № 311/498/20*
- *Постанова КЦС ВС від 14.04.2022 у справі № 308/9708/19*
- *Постанова КЦС ВС від 12.10.2022 у справі № 463/14365/21*
- *Постанова КГС ВС від 20.07.2022 у справі № 910/4210/20*

ОКРЕМІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ
РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРОТИ
ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРА

ВИЗНАЧЕННЯ НАЛЕЖНОГО ВІДПОВІДАЧА (I)

- У спрах про відшкодування шкоди, завданій державою/іноземною державою (органом державної влади, їх посадовою особою або службовою особою/органом державної влади, їх посадовою особою або службовою особою іноземної держави), **відповідачем є відповідна держава** як учасник цивільних правовідносин, як правило, в особі органу, якого позивач зазначає порушником своїх прав.
- Держава Україна, як і іноземна держава **бере участь у справі у спрах про відшкодування шкоди, завданій державою (іноземною державою) як відповідач через відповідні органи державної влади, зазвичай, орган, діями якого завдано шкоду.**

Постанова КГС ВС від 06.11.2023 у справі № 910/5699/23

ВИЗНАЧЕННЯ НАЛЕЖНОГО ВІДПОВІДАЧА (II)

- У справах про відшкодування шкоди, завданої державою (іноземною державою), на позивача покладено обов'язок зазначити, окрім безпосередньо держави, яка за його ствердженням завдала йому шкоду, також **орган (органи) відповідної держави, якого (яких) позивач зазначає порушником своїх прав.**
- При цьому, закон **не вимагає конкретизації вимог** (визначення сум, що підлягають стягненню тощо) до кожного із відповідачів – представницьких органів держави, якщо позивач визначив їх більше одного.
- У справах про відшкодування шкоди, завданої військовою агресією РФ, як відповідачів слід зазначати **представницькі органи вказаної держави (Міністерство юстиції РФ, Міністерство оборони РФ).**

СУБ'ЄКТНА ЮРИСДИКЦІЯ

- Спiр виник мiж юридичною особою приватного права-позивачем та **iноземною державою-агресором** як особливим суб'єктом, статус якого може бути **прирiвно до юридичної особи публiчного права**.
- З предмету спору впливає, що вiн **виник з приводу вiдшкодування матерiальної та моральної шкоди, завданої господарюючому суб'єкту пошкодженням його майна, яке використовувалось у господарській дiяльностi**.
- Спiр у данiй справi **не пiдлягає розгляду за правилами цивiльного судочинства** в судах загальної юрисдикцiї, оскiльки **мiстить ознаки господарського спору** та має вирiшуватися у порядку господарського судочинства.

*Постанова Київського апеляційного суду від 06.09.2022 у справі № 760/6691/2022
Постанова Харківського апеляційного суду від 26.09.2023 у справі № 644/4620/23*

ТЕРИТОРІАЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ (I)

- За приписами ч. 8 ст. 29 ГПК України, яка визначає **правила альтернативної підсудності**, позови про відшкодування шкоди, заподіяної майну, можуть пред'являтися також за місцем заподіяння шкоди.
- **Вибір підсудності** справи між місцем заподіяння шкоди позивачу або місцем знаходження відповідача **належить позивачу**.

*Постанови Північного апеляційного господарського суду від 31.01.2024 у справі № 910/8847/23
та від 01.10.2024 у справі № 910/7805/24*

ТЕРИТОРІАЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ (II)

- **Останнє зареєстроване місцезнаходження посольства російської федерації, яке здійснювало представництво її інтересів в Україні, знаходиться за адресою: місто Київ, Повітрофлотський проспект, 27.**
- **Розгляд даного спору відноситься до територіальної юрисдикції Господарського суду міста Києва.**

Ухвала Господарського суду Одеської області від 25.04.2024 у справі № 916/1793/24

ІНФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЧА ПРО РОЗГЛЯД СПРАВИ (I)

- **Порядок передачі судових та позасудових документів для вручення на території рф регулюється Угодою про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, до якої Україна приєдналася 19.12.1992.**
- **Згідно з Угодою Компетентні суди та інші органи держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав зобов'язуються надавати взаємну правову допомогу, в тому числі і пересилати документи і виконувати процесуальні дії (проведення експертизи, заслуховування сторін, свідків, експертів та інших осіб).**
- **Згідно з листом Міністерства юстиції України «Щодо забезпечення виконання міжнародних договорів України у період воєнного стану» №25814/12.1.1/32-22 від 21.03.2022, з урахуванням норм звичаєвого права щодо припинення застосування міжнародних договорів державами у період військового конфлікту між ними, рекомендується не здійснювати будь-яке листування.**

ІНФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЧА ПРО РОЗГЛЯД СПРАВИ (II)

- У зв'язку із порушенням РФ цілей та принципів статуту ООН, Гельсінського Заключного Акта, Паризької Хартії для Нової Європи та ряду інших документів ОБСЄ, широкомасштабною збройною агресією РФ проти суверенітету та територіальної цілісності України, Міністерство закордонних справи України 24.02.2022 нотифікувало МЗС РФ про прийняте Україною рішення розірвати дипломатичні відносини з Росією, що були встановлені Протоколом про встановлення дипломатичних відносин між Україною та РФ від 14.02.1992.
- Діяльність дипломатичних представництв України в Росії та Росії в Україні, а також будь-яке дипломатичне спілкування припинено відповідно до Віденської Конвенції про дипломатичні зносини 1961 року та подальше застосування відповідного алгоритму для подачі будь-яких судових документів до сторони відповідача дипломатичними каналами не є можливим.

ІНФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЧА ПРО РОЗГЛЯД СПРАВИ (III)

- Відповідач - держава-агресор (російська федерація) в особі міністерства юстиції рф, м. Москва про відкрите судове провадження у справі **повідомлявся шляхом направлення ухвал господарського суду на його електронну пошту (info@minjust.gov.ru) та шляхом розміщення публікацій на офіційному сайті Господарського суду Донецької області в мережі Інтернет в розділі «Повідомлення для учасників судового процесу» за веб посиланням: https://dn.arbitr.gov.ua/sud5006/gromadyanam/povidomlenniz_dlja_ychasnikiv/.**
- Додатково суд зобов'язував позивача направляти процесуальні документи **відповідачу на адресу посольства рф у державі, де наявна така установа, за вибором позивача.**

Рішення Господарського суду Донецької області від 23.07.2024 у справі № 905/526/24 та від 17.07.2024 у справі № 905/162/24

Рішення Господарського суду міста Києва від 03.06.2024 у справі № 910/4161/24

Рішення Господарського суду Житомирської області від 23.11.2023 у справі № 906/989/23

Рішення Господарського суду Миколаївської області від 07.02.2024 у справі № 915/640/23

РІШЕННЯ СУДІВ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ БІЗНЕСУ

Рішення Господарського суду міста Києва від 28.03.2024 у справі № 916/4812/23

Позивач - Товариство з обмеженою відповідальністю «Перша зернова компанія»

Відповідач – **рф в особі Генеральної прокуратури рф**

Предмет - стягнення 120 857 997,23 грн шкоди внаслідок знищення та пошкодження майна.

За результатами розгляду справи позов задоволений.

Рішення Господарського суду Донецької області від 23.07.2024 у справі № 905/526/24

Позивач – Товариство з обмеженою відповідальністю «Кепітал Агро»

Відповідач – **рф в особі Міністерства юстиції рф**

Предмет - стягнення 119 725 559,12 грн збитків внаслідок знищення майна, а також збитків у вигляді упущеної вигоди через неможливість здійснення господарської діяльності.

За результатами розгляду справи позов задоволений частково.

Рішення Господарського суду міста Києва від 03.06.2024 у справі № 910/4161/24

Позивач – Товариство з обмеженою відповідальності «Агро-НВ»

Відповідач – **рф в особі Генеральної прокуратури рф**

Предмет - стягнення 149 505 286,28 грн майнової шкоди, яка полягає у захопленні, викраденні, пошкодженні та/або знищенні майна товариства, яке перебувало на території Херсонської області.

За результатами розгляду справи позов задоволений.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!